

מסעי

ונקט לשון "מצר" – הרי "גבול" היא תיבה רגילה בחומש, ועוד זאת – שאף רש"י כבר פירשה כמה פעמים: בפ' נח בפסוקי, "ויהי גבול הכנעני" פרש"י "גבול, סוף ארצו. כל גבול ל' סוף וקצה", וכן בפ' תצוה בפסוקי, "ועשית על החושן שרשות גבלות" כ' רש"י, "וכל גבול לשון קצה", ובפ' חוקת עה"פ"י היוצא מגבול האמורי פרש"י, "לשון קצה וסוף" – ולמה אין רש"י מסתפק בתיבת "גבול", ונקט ל' "מצר"¹², שלא נמצא לו חבר בחומש [וגם בנ"ך נמצא רק ב' פעמים¹³]?]

גם צ"ע בלשון רש"י עה"פ, "זאת הארץ גוי", שכ' "לפי שהרבה מצות נהגות בארץ כו' הוצרך לכתוב מצרני גבולי רוחותי" סביב, שבפשוטות כוונתו ש"גבולותי" היינו מצרני, וקשה דהול"ל "מצרני וגבולי" (או רק "מצרני רוחותי"), משא"כ "מצרני גבולי רוחותי" משמעו – "מצרני של גבולי רוחותי".

ב. ונ"ל בפשטות:

תיבת "גבול" יש לה שני מובנים:

- (9) י, יט.
- (10) כח, כב (וראה גם רש"י שם, יד).
- (11) כא, יג ד"ה מגבול האמורי.
- (12) ולהעיר, שגם ברש"י חוקת שם, התחלת לשונו היא "תחום סוף מצר שלהם".
- (13) תהלים קטז, ג (אבל רק לפרש"י שם. משא"כ לפי הראב"ע, רד"ק ומצודות שם). איכה א, ג (כפרש"י שם, מתרגום ואיכ"ר עה"פ (פיא, כט). וראה לקמן סעיף ד. – משא"כ לפי הראב"ע וראשון לציון שם).

א. בפרשת גבולות הארץ (שבפרש"תנו) – "זאת הארץ אשר תפול לכם גוי ארץ כנען לגבולותי" – מצינו דבר פלא בפרש"י עה"ת, שברוב הפעמים לא נקט ל' "גבול" (כלישנא דקרא פעמים רבות בפרשה זו), אלא לשון "מצר":

בפסוקי, "ונסב לכם הגבול גוי" פרש"י "כל מקום שנאמר ונסב או ויצא מלמד שלא הי' המצר שזה כו' יוצא המצר כו' ועובר המצר כו' לפנינו מן המצר" (וכן עוד כמה פעמים בלשון רש"י בפסוק זה¹⁴): ובפסוק שלאח"י, "ונסב הגבול גוי והיו תוצאותיו הימה" כ' רש"י, "אל מצר המערב": ובפסוק שלאח"י, "וגבול ים" – "ומצר מערבי מהו", "והי' לכם הים הגדול – למצר": ובפסוק שלאח"י, "וזה יהי' לכם גבול צפון" – פרש"י "גבול צפון – מצר צפון". וכן עוד כו"כ פעמים בפסוקים שלאח"י.

וצ"ע למה שינה רש"י מלישנא דקרא

- (1) לד, ב.
- (2) ועד"ז הוא בפרש"י יהושע קאפיטל טו. ע"ש.
- (3) שם, ד.
- (4) בד"ה יוצא חצר אדר. וכ"ה ל' רש"י גם בפסוק שלפנ"י (שם, ג) "מצר מזרחי".
- (5) שם, ה.
- (6) שם, ו. – וראה לקמן סעיף ג.
- (7) שם, ז.
- (8) ראה שם, ח ד"ה מהר ההר וד"ה תוצאות הגבול (אלא ששם התחלת לשונו "סופי הגבול").
- שם, ט. שם, י ד"ה שפמה. שם, יא ד"ה מקדם וסד"ה ים כנרת (אלא שלפנ"י בד"ה זה נקט איזה פעמים "גבול").

תיבת גבול הוא השטח שבין הקצוות, שנק' „גבול” להיותו בתוך הגבולות שב- קצהו].

וזהו שדייק רש"י ונקט כאן לשון „מצר” דוקא, כי בפרשת גבולות הארץ, בא הכתוב לתאר את מקומו המדויק של הקו המפסיק בין ארץ ישראל לחוצה לארץ, וכמו שהכתוב מתאר בפרטיות אופן הילוך קו הגבול לכל הד' רוחות, ולכן נקט רש"י לשון „מצר” דוקא, ל- הדגיש שכאן אין הכוונה לשטח שבתוך הגבול, אלא לגבול עצמו, וכפירוש לשון „מצר” – דבר המצר ומגביל, והיינו מצרני הארץ.

ג. עפ"י מיושב בפשטות הדיוק וה- שינוי בלשון רש"י בפסוק¹⁴, „וגבול ים והי' לכם הים הגדול וגבול”, וז"ל: „וגבול ים – ומצר מערבי מהו. והי' לכם הים הגדול – למצר. וגבול, הנסין [האיים] שבתוך הים אף הם מן הגבול כו". שבב' הד"ה הראשונים מדייק רש"י לשון „מצר”, ובד"ה הג' נקט לשון הכתוב „מן הגבול”.

וע"פ הנ"ל מובן הדבר, כי מ"ש „וגבול ים” היינו המצר המערבי, והים הגדול הוא המצר (שמן הים ולפנים „ה- מצות נוהגות”). אבל מ"ש אח"כ „וגבול” שבא לרבות „הנסין שבתוך הים”, אין הכוונה בזה לתאר את המצר של איי, דהנסין אינם המצר עצמו, אלא שמיטורא דקרא למדים שגם הנסין שבתוך הים הם בכלל ארץ ישראל (כאילו הם בתוך גבולי הארץ), שהמצות נוהגות שמה. ולכן נקט רש"י ל' „גבול”, שפירושו (לא מצר הארץ, אלא) השטח שבתוך הגבולים.

א) גבול וקצה (סוף) השטח, היינו הקו המפסיק בין שני השטחים. כלשון רש"י עה"פ¹⁵, „והגבלת את העם” – „קבע להם תחומין לסימן שלא יקרבו מן הגבול והלאה”, וכן „לא תסיג גבול רעד”¹⁶ – „שמחזיר סימן חלוקת הקרקע לאחור כו”.

ב) השטח עצמו שבתוך הגבולים. כמ"ש גבי מכת צפרדע¹⁷, „אנכי נוגף את כל גבולך בצפרדעים”, שהכוונה בזה לכל ארץ מצרים (ולא רק על גבולי הארץ סביב). וכן „ולא יראה לך שאור בכל גבולך”¹⁸, היינו כל רשותו של האדם. וכן צריך לפרש בעוד כו"ב מקראות¹⁹. וכן מצינו גם בלשון רש"י, כמו בפרשתנו בפירוש הכתובי „למטות אבותיכם תתנחלו”, פרש"י „בשנים עשר גבולין כמנין השבטים”, שפירושו י"ב חלקים שטחים (ולא המצרים של י"ב חלקי ה- ארץ).

[ואין זו סתירה לפירושי רש"י הנ"ל ד, „כל גבול” הוא „לשון סוף וקצה”, כי כוונת רש"י במקומות הנ"ל היא רק לפרש לשון „גבול”, שהיא „לשון קצה וסוף”, אבל בכמה מקומות בקרא פירוש

(14) יתרו יט. יב.

(15) פ' שופטים יט. יד.

(16) וארא ז. כז.

(17) בא יג. ז.

(18) ראה ויגש (מו, כא), „מקצה גבול מצרים

ועד קצהו”. חוקת (כ, טז), „עיר קצה גבולך”. ועוד. – ולהעיר, דבלשון חז"ל כל איי נק' „גבולין” (שבת כ, רע"א במשנה. סוכה מג, א. ובכ"מ. ערוך ערך גבל (הב)).

(19) לג, נד. – ולכאורה כן צריך לפרש ל' רש"י פינחס (כו, נד), „וי"ב גבולים ב"ב פתקין”, שהרי בפשטות לא נתפרטו בהפתקין פרטי המצרים של כל הי"ב חלקים.

ויש לבאר השייכות דשני הענינים – דלכאורה ה"ה ענינים הפכים, דבפרשתנו מדובר בענין של מצרני הארץ, ואילו שם קאי בענין של חורבן כו': זה שיכול להיות ענין של "בין המצרים" שרשו בכך שיש מצר וגבול לקדושת הארץ, דכאשר קדושת ארץ ישראל היא בשלימות, אזי מתפשטת קדושה זו בכל העולם²⁹ ואין מקום לענין של גלות, ורק כאשר קדושת א"י אינה בהתפשטות כדבעי, אלא היא מוגבלת ובתוך מצר, אז יש נתינת מקום לענין של "בין המצרים" כפשוטו.

ה. ובעומק יותר יש לומר, שזה שני-קט רש"י לשון "מצר" כוונתו לרמוז גם על המעלה והעילוי שבגבולות הארץ (אף שלכאורה הרי הם מגבילים את התפשטות קדושת הארץ, דעד כאן תבוא ותו לא).

ויובן זה ע"פ המבואר ברשימות הצ"צ על מגילת איכה³⁰, שמפרש שם הפסוקים דאיכה למעליותא, שהם ברכות נעלות ביותר. וכן מפרש³¹ הכתוב³², "גלתה יהוה דה גו" – "גלתה לשון גילוי", ו"גלתה יהודה" הוא "הגילוי דבחי" יהודה, דל-עתידי לבוא יהי יהודה למעלה מיוסף", "והשיגוה בין המצרים", היינו ש"עיי שמתבונן איך שכל העולמות רק טפה א'³² כו' ולכן נמשך עיי' מבחי' מן

ויש לומר, שזהו גם הטעם שעה"פ "וזאת הארץ גו'" (שבתחילת פרשה זו) כ' רש"י, "הוצרך הכתוב לכתוב מצרני גבולי רוחותי" (ולא "מצרני וגבולי"), שבוה מדגיש שתיבת "גבול" אפשר לפרשה דקאי על השטח שבין הגבולים, וכוונת "גבולותי" כאן היא ל"מצרני" הגבול (השטח).

ד. והנה כבר הובאו בכ"מ דברי ה-שלי"ה³³ שבפרש"י עה"ת יש "ענינים מופלאים", גם ע"ד הרמז והדרוש. וגם ידועים דברי השלי"ה³⁴ שפרשיות התורה שייכות לזמן שחלות בהן, וכפי שמבאר בארוכה³⁵ השייכות דפרשיות מטות מס-עי ודברים לבין המצרים (שלעולם חלות פרשיות אלו בבין המצרים)³⁶.

ויש לומר, שזהו הרמז בזה שנקט רש"י לשון "מצר" במקום לשון "גבול" – לרמוז על הזמן שקורין פרשה זו, בזמן ד"בין המצרים"³⁷.

ויש להוסיף עוד: תיבת "מצרים" במובן של "גבול" מצינו בקרא במגילת איכה³⁸ – "כל רודפי' השיגוה בין המצרים" (וכפרש"י שם³⁹ "המצרים, גבולים של שדה וכרם"), והוא רמז ג"כ על הזמן דבין המצרים, כפי שפירשו חז"ל⁴⁰ (והו-בא ג"כ בפרש"י שם).

(21) חלק תושבע"פ (קפא, א).

(22) חלק תושב"כ ר"פ וישב.

(23) חלק תושב"כ בדרוש לג' פרשיות אלו.

(24) כמ"ש בשלי"ה שם.

(25) ולהעיר שפ' מסעי חלה לעולם בשבת

האמצעי דבין המצרים.

(26) א, ג.

(27) ע"פ איכ"ר עה"פ (פ"א, כט).

(28) איכ"ר שם.

(29) דלעיל תתפשט א"י בכל הארצות (ראה

פסיקתא רבתי פ' שבת ור"ה. יל"ש ישעי' רמז

תקג). נת' ע"ד החסידות בלקו"ת פרשתנו (פט, ב

ואילך).

(30) אוה"ת לנ"ך ח"ב ע' אילד ואילך.

(31) אוה"ת שם ע' אלו.

(32) ראה מאמרי אדמו"ר האמצעי לנ"ך ע'

שלח-ט.

(33) תהלים קיח, ה.

„שכל העולמות רק טפה א'“, שאז בא „מן המצר“ אל „מרחב י'ה“.

וזהו שמדייק רש"י, דאע"פ שבקרא נאמר „זאת הארץ גו' לגבולותי“, אין ענינים של גבולות הללו ענין של הגבלה ומדידה, אלא ענין של מצר, שע"י ענין המצר מתגלה המרחב י'ה, שבתוך ה- גבולות הללו נמשכת ההרחבה האמיתית דמרחב י'ה (וכפי שבא לידי ביטוי גם בגשמיית הארץ, כדחז"ל³⁷ שארץ ישראל היא „כארץ הצבי“, כעור הצבי כו').

ו. עפ"י יש לבאר (בפנימיות הענינים) עוד ענין בפרש"י כאן:

עפ"י „זאת הארץ גו' לגבולותי“ מפ- רש רש"י שהטעם שהכתוב מפרט גבולי הארץ הוא „לפי שהרבה מצות נוהגות בארץ כו' הוצרך לכתוב מצרני גבולי רוחותי“ סביב לומר לך מן הגבולים הללו ולפנים המצות נוהגות, דלכאורה תמוה, למה לא פרש"י כפשוטו, שטעם כתיבת גבולות הארץ הוא בשביל כיבוש הארץ, לידע מהי נחלתם של ישראל?

והביאור (הפנימי³⁸) בזה³⁹: גבולות הארץ ה"ה לכאורה ענין של הגבלה, וע"ז מפרש ומגלה רש"י, שע"י ענין המצוות שמקיימים בארץ ישראל, אזי מתהפך ענין ה„גבולות“ למצורני⁴⁰ גבולי רוחותי סביב, דאע"פ שלכאורה יש כאן ענין של גבול, ה"ז ענין של מצר שבאים ממנו ל„מרחב י'ה“. כי זהו ענינן של מצוות, דאע"פ שהמצוות ניתנו במדידה והגבלה

המצר, ומזה מובן, ד„בין המצרים“ הוא כענין „מזג המצר קראתי י'ה ענני במר- חב י'ה“, המצר המביא לידי ההרחבה האמיתית⁴¹, „מרחב י'ה“.

ויש לומר, שענין זה נרמז גם בלשון רש"י על „השיגוה בין המצרים“, „בין המצרים, שיש גובה מכאן ומכאן ואין מקום לנוס“ – דלכאורה ה"ל לרש"י לנקוט ל' „גדר“, „גדר מכאן ומכאן“ (כלשון הכתוב⁴² „גדר מזה וגדר מזה“) – אלא שבזה מרמז רש"י, שהתוכן הפנימי ד„בין המצרים“ הוא ענין של גובה, כי „מן המצר“ דבין המצרים מגיעים לגו- בה"ה האמיתי, „מרחב י'ה“.

וזהו גם החילוק הפנימי בין ב' הל- שונות „גבול“ או „מצר“: שורש ענין ה„גבול“ הוא אורו ית' המוגבל והמ- צומצם: אמנם ענין ה„מצר“ הוא להיפך, ששרשו הוא באורו הבלתי-מוגבל של הקב"ה, אלא שהדרך שאדם (שהוא מוגבל) יכול להגיע לגילוי אור זה הבלתי מוגבל, הוא רק כאשר הוא קורא „מן המצר“⁴³ (שמרגיש את האין-ערוך והעדר תפיסת מקום שלו וכל העולם כולו,

(34) באוה"ת שם מפרש „מן המיצר“ על „מיצר העליון“, והוא בחי' העצם שלמעלה מגילוי (סה"מ תרס"ט ע' ג ואילך. וראה גם אוה"ת (יהל אור) לתהלים שם ע' תג), כי ע"י הקריאה „מן המיצר“ (מיצר התחתון) מגיעים ל„מיצר העליון“ (שלמעלה מגילוי).

אבל מובן, ששייך ג"כ ל„מרחב י'ה“ (שבסיוס הכתוב), שהוא „מרחב העצמי“ דמהותו ועצמותו ית' ש„אין שם מצרנות כלל“ (סד"ה מן המיצר תרס"א).

(35) בלק כב, כד.

(36) ראה בארכוב ד"ה שובה תרנ"ט (סה"מ

תרנ"ט ע' כד ואילך).

(37) ראה ירמ' ג, יט. גיטין נז, א.

(38) הביאור ע"ד הפשט נת' בלקי"ש חי"ג ע'

122 ואילך.

(39) בהבא לקמן עיי"ג"כ לקו"ת פרשתנו צד,

דוקא, הרי אין מדידה זו ענין של הגבלה ל„מרחב י״ה“, שיש צוותא וחיבור עם
באמת, אלא אדרבה, דוקא ע״י קיום עצמותו ומהותו ית', מצווה המצוות.
המצות כפי מדידת התורה, באים עי״ז (משיחת מוצאי ש״פ מטו״מ תשל״ט)

מסעי ב

דירתו שם תהא מיתתו שם תהא קבו-
רתו".

והקשו באחרונים מדוע אינו יוצא להצלת נפשות, והרי פק"נ דוחה כל התורה כולה, ולמה אין מצות ישיבה בעיר מקלטו נדחית מפני פק"נ? ובפרט כאשר כל ישראל צריכים לתשועתו, דאז הוי הצלת נפשות (לא רק דיחיד אלא) דרבים, פק"נ דכל ישראל, והרי אין לך דבר העומד בפני פק"נ, גם דיחיד, וכ"ש וק"ו דרבים ודכלל ישראל.

וכמה תירוצים נאמרו ביישוב הדבר:

(א) כיון שרוצח שיוצא מעיר מקלטו מצוה (או עכ"פ רשות) ביד גואל הדם ל-
הורגו, וכן שאר כל אדם אין חייבים עליו (כב' הדיעות בהמשך המשנה), הרי ביציאתו הוא מסכן את עצמו – ולכן אין חיוב עליו לסכן עצמו בשביל הצלת חבירו, דחייך קודמין.

ועפ"ז מבארים מה שהוסיף הרמב"ם בסיום ההלכה, "ואם יצא התיר עצמו

א. כתב הרמב"ם: "הגולה אינו יוצא מעיר מקלטו לעולם, ואפילו לדבר מצוה או כו' ואפילו להציל נפש בעדותו או להציל מיד העוכד כוכבים או מיד הנהר או מיד הדליקה ומן המפלות, אפילו כל ישראל צריכין לתשועתו כיואב בן צרוי אינו יוצא משם לעולם עד מות הכהן הגדול, ואם יצא התיר עצמו למיתה כמו שבארנו".

ומקור דבריו במשנה מכות: "ואינו יוצא לא כו' ולא לעדות נפשות ואפילו ישראל צריכים לו ואפי' שר צבא יש-
ראל כיואב בן צרוי אינו יוצא משם לעולם שנאמר אשר נס שמה, שם תהא

(1) הל' רוצח ושמירת נפש פ"ז ה"ח.

(2) שם פ"ה ה"י.

(3) פ"ב – י"א, ב.

(4) הוספת הרמב"ם, "א להציל מיד העוכד או מיד הנהר או מיד הדליקה ומן המפלות" – היא מספרי זוטא פרשתנו לה, כה.

(5) כ"ה במשנה שלפנינו. וראה בשינויי נוסחאות למשניות ודק"ס כאן הגירסא, "אפילו כל ישראל". וכ"ה בנוסח המשנה בפיה"מ הוצאת קאפא, וכן בפ"י הר"ח (אלא דשם ליתא, "ואפילו שר צבא ישראל").

(6) כ"ה במשנה לפנינו. ולפ"ז הכוונה לה-
כתוב דפרשתנו שם (לה, כה). וראה שינויי נוסחאות למשניות ודק"ס הגירסא במשנה רק תיבת "שמה". ובתוספתא מכות (פ"ב, ב. צו"ן בהערה למשנה בש"ס ווילנא), "מה תלי שמה שמה ג' פעמים". וראה ערוך לגר שוה"ה הכוונה גם במש-
נה ובפרשתנו נאמר "שמה" ד' פעמים – לה, י"א.

(*) גם לפנינו (לה, ו) נאמר "שמה" (גלוס שמה הרוצח), אבל כזה אין שקו"ט, כי אין זה ב. פרשת" ערי מקלט אלא ב. פרשת" ערי הלזים.

טו. כה. כו. והראשון (פסוק יא) לא חשיב – ראה ערוך לגר במשנה. מצפה שמואל לתוספתא שם. ובגבורת ארי כאן, דבפרשתנו נאמר "שמה" ב' פעמים – היינו רק הפסוקים כה"כו (שבהם קאי לאחריו ש"השיבו אותו אל עיר מקלטו) ולא הפסוקים שלפניו (י"א. טו). ואכ"מ.

(7) ראה מפרשי המשנה – תפארת ישראל, שיח יצחק, ועוד. ובהנסמן בהערה הקודמת. אור שמה

(8) ראה בהנסמן בהערה הקודמת. אור שמה לרמב"ם שם. ערוך השולחן ח"מ סת"כ סנ"ז בתירוץ הא'.

(9) שיח יצחק ואור שמה שם.